

הלוואי יהיו בְּנֵי עַמִּי בארץ ישראל' אע"פ שמתמאין אותה'

עלייה לארץ ואי שמירת מצוות

הקדמה

- א. דברי הילקוט שמעוני
- ב. נימוקי הסוברים שצריך לעלות למרות הסכנה הרוחנית
- ג. נימוקי הסוברים שאין לעלות
- ד. פסק ההלכה של הרב צבי פסח פרנק
- ה. הדרכות מעשיות של אחרונים נוספים
- ו. האם יהודי כופר שעולה מקיים מצוה?
סיכום ומסקנות
נספחים

הקדמה

כשקמה מדינת ישראל החל גל גדול של עליית יהודים מארצות שונות לארץ. מחלקת העלייה והקליטה של הסוכנות היהודית עסקה בהעלאת מאות אלפי יהודים. בפני ראשי המחלקה התעוררו שתי שאלות: א. האם אפשר וכדאי להעלות יהודים לא דתיים לארץ ישראל? ב. בעקבות חשש להשפעה רוחנית שלילית על העולים המגיעים ארצה, ונטישת אורח החיים הדתי, האם אפשר וכדאי להעלות ארצה יהודים דתיים ומסורתיים כאשר מצפה להם סכנה רוחנית בארץ? אולי עדיף שיישארו בחו"ל?

א. דברי הילקוט שמעוני

אחד המקורות המשמעותיים בנושא נמצא בילקוט שמעוני על איכה [רמז תתרח]:

1 מהדורת שאלוניקי, רפ"א (1521). מקור נוסף, כעין זה מובא גם במדרש איכה רבה (איכה ג, ז; כתב יד מינכן 229): 'זְכוּר תִּזְכּוּר, תְּנִי ר' חֵיִיא: מִשָּׁל לַמֶּלֶךְ שִׁיבָא לְמַלְחָמָה וְהָיוּ בְּנֵי עַמּוֹ, וְהָיוּ מִקְנֵיטִין אוֹתוֹ. לְמַחֵר יֵצֵא הַמֶּלֶךְ לְבַדּוֹ וְלֹא הָיוּ בְּנֵי עַמּוֹ, אִמֵּר הַמֶּלֶךְ: הַלוֹוֵאֵי הָיוּ בְּנֵי עַמִּי וְאִפִּילוּ הָיוּ מִקְנֵיטִין אוֹתִי. כִּךְ: הַמֶּלֶךְ זֶה הַקֶּב"ה, בְּנֵי אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל. בְּשַׁעָה שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל יוֹצְאִין לְמַלְחָמָה הִיא הַקֶּב"ה יוֹצֵא עִמָּהֶם, כִּיּוֹן שֶׁהַכַּעֲסוּהוּ לֹא יֵצֵא עִמָּהֶם, וְכִיּוֹן שֶׁלֹּא הָיוּ יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ אִמֵּר הַלוֹוֵאֵי הָיוּ יִשְׂרָאֵל עַמִּי וְאִפִּילוּ הָיוּ מִקְנֵיטִין אוֹתִי. וְאֵית לָן שְׁלוֹשָׁה פְּסוּקִים: 'מִי יִתְּנֵנִי בְּמִדְבַּר מְלֹן אֲרָחִים' (ירמיהו ט, א), 'מִי יֵתֵן עִמִּי כְּמֵרָאשׁ כְּשֶׁהָיוּ בְּמִדְבַר עַמִּי. וְכֵתִיב 'בֶּן אָדָם, בֵּית יִשְׂרָאֵל יִשְׁבִּים עַל אֲדָמְתָם [וְיִטְמְאוּ אוֹתָהּ]' (יחזקאל לו, יז). וְהָדִין 'זְכוּר תִּזְכּוּר וְתִשְׁחַח עָלַי נְפֹשִׁי. ע"כ הַמִּדְרָשׁ. רָאוּי לְצִיּוֹן שֶׁמִּפְרָשִׁי

'תְּזַכֵּר' (איכה ג, ז). תני ר' חייא: משל למלך שהלך לחמת גדר ונטל בני עמו, פעם אחת הקניטוהו, ונשבע שאינו נוטלן. והיה נזכר להם ובוכה ואומר: הלואי יהון בני עמי אע"פ שמקניטין אותי. הדא הוא דכתיב 'מִי יִתְּנֵנִי בְּמַדְבַּר מְלוֹן אֲרָחִים' (ירמיהו ט, א), אמר הקב"ה: הלואי יהון בני עמי כמו שהיו במדבר שהיו מלינים עלי. ודכוותיה 'בֵּית יִשְׂרָאֵל יִשְׁבִּים עַל אֲדָמָתָם וַיִּטְמְאוּ אוֹתָהּ' (יחזקאל לו, ז), אמר הקב"ה: **הלואי יהון בני עמי בארץ ישראל אע"פ שמטמאין אותה**.²

מצאנו גם התייחסות הלכתית לדברי הילקוט שמעוני. היו שדייקו מדבריו:³ "הלואי היו בני עמי ואפילו הן מקניטין" - מפורש כאן שלמרות שמקניטים אותי נקראו בנים, הרי זה כדעת ר' מאיר במסכת קידושין (לו, א): "בין כך ובין כך קרואים בנים". ונאמר שם: "וכי תימא סכלי [=שאינן בהם אלא שטות, רש"י] הוא דמקרי בני, כי לית בהו הימנותייהו [=כשהם רשעים, רש"י] לא מיקרו בני וכו', שנאמר 'בָּנִים מִשְׁחִיתִים' " - גם הם בנים".⁴ הרי שדברי הילקוט שמעוני נידונים להלכה - גם כאשר ישראל חוטאים בעבירות חמורות הם נקראים בנים.

גם בסוגיית הימצאות עוברי עבירה בארץ ישראל דנו הפוסקים בדברי הילקוט שמעוני. היו שסברו שמדברי המדרש ניתן ללמוד כי גם אנשים שרחוקים מתורה ומצוות צריכים לעלות ולהתיישב בארץ, וגם אם ישנן סכנות רוחניות בארץ ויש חשש שיתקלקלו צריך להעלותם, ואחרים סברו שאי אפשר ללמוד זאת מדברי המדרש.

איכה רבה (יפה ענף, מתנות כהונה, מהרז"ו ועוד) הביאו את דברי הילקוט שמעוני. המתנות כהונה כתב: "ובילקוט הגירסא יותר ברורה, ועיין שם". גם הכפתור ופרח (ירושלים תשנ"ד, ח"א, פרק י, מהדורת בית המדרש, עמ' רלד) הביא את הדברים. בילקוט שמעוני מובאים שלושה פסוקים, ובפסוק הראשון מופיעה תוספת פרשנית: "אמר הקב"ה, הלואי יהון בְּנֵי עַמִּי כמו שהיו במדבר שהיו מלינים עלי". ראה על כך בנספח 1.

2 ראוי לציין שבעל המאמר הוא רבי חייא, אותו תנא שאמר בבקעת ארבל כשראה איילת השחר שבקע אורה באשמורת הבוקר: "כך היא גאולתם של ישראל - בתחילה קמעא קמעא: כל מה שהיא הולכת - היא רבה והולכת" (ירושלמי ברכות פ"א ה"א, ד, ב).

3 הרב ישראל הורוביץ, "נחלה לישראל", נדפס בירושלים תרמ"ב (ושוב בשנת תשכ"ט) פרק יא דף יז. הרב הורוביץ היה תלמיד החתם סופר, שימש כראב"ד בעיר אוהעל בהונגריה במשך ארבעים שנה תחת האדמו"ר ר' משה טייטלבוים בעל 'ישמח משה'. בשנת תרי"ז עלה לטבריה, ונפטר בה בשנת תרכ"א בגיל 82 שנה.

4 נראה לחזק את דבריו: בבדק הבית על הבית יוסף (יו"ד הלכות טומאת כהן סימן שעב) הביא את תשובת הרשב"א (סימן קצד ורמב) שפסק כרבי מאיר להלכה: "דמומר לע"ז מטמא באהל כישראל", וכן פסק הרמ"א בשו"ע (יו"ד סי' שעב סע' ב), והגר"א (שם ס"ק ד) הביא ראיות לכך.

ב. נימוקי הסוברים שצריך לעלות למרות הסכנה הרוחנית

1. מניעת התבוללות

בספר התקופה הגדולה⁵ כתב שאם היו יהודים אלו נשארים בחו"ל הם וילדיהם עלולים להתבולל בין הגויים, מה שאין כן בארץ ישראל שבזכות המצוה של בני הארץ שהם מקיימים, ובזכות מסירות נפשם להגנת עם ישראל, יש לקוות שתעורר אצלם הנשמה היהודית, שכן הם בני אברהם יצחק ויעקב, ויחזרו וישבו לדת ישראל ויקיימו מצוות, ואם לא הם - לפחות בניהם, ולמרות שעכשיו הם מטמאים אותה - זהו רק לפי שעה. מה שאין כן אם יישארו וישתקעו בחו"ל יאבדו ויכרתו לגמרי מעם ישראל. היו שהוסיפו⁶, לפי המציאות המרה שמתחוללת לנגד עינינו, שבחו"ל קשה יותר לשמור לאורך זמן על הזהות היהודית אצל אחינו בני ישראל שלא זהירים לדקדק בתורה ובמצוות, ורבים מבני הדורות הבאים נטמעים בין הגויים ומתבוללים ולא נודע מהם עוד. ואם כן עומק בקשת הקב"ה היא שהלוואי ויהיו בני עמי במחיצתי ויטמאו את ארץ הקודש, **ולא יהיו בין הגויים ויאבדו חלילה לעולמים. בארץ ישראל יש סיכוי רב יותר לשמור על הזהות היהודית**, אם מפאת קדושתה והאור שבה המחזירים למוטב, ואם מפאת שרוב תושביה יהודים⁷.

2. כל הדר בארץ ישראל דומה כמי שיש לו אלוה - מעלת הדר בארץ

במסכת כתובות (ק', ב) נאמר: "לעולם ידור אדם בארץ ישראל בעיר שרובה גוים, ואל ידור בחו"ל בעיר שרובה ישראל, שכל הדר בארץ ישראל דומה כמי שיש לו אלוה, וכל הדר בחו"ל דומה כמי שאין לו אלוה"⁸. וכתב ההפלאה⁹:

ודאי לא יעלה על הדעת שלא יהיה קבלת אלוקות בכל המצוות שבתורה כי אם במצות דירת ארץ ישראל, והלא כתיב: 'וְאִם גַּם זֹאת בְּהִיּוֹתֶם בְּאֶרֶץ אֲבוֹתֵיכֶם לֹא מֵאֲסוּתִים וְלֹא גְעֻלָּתִים לְכַלְתֶּם לְהַפֵּר בְּרִיתִי אִתְּם כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם' (ויקרא כו, מד), ונאמר בהרבה מצוות 'אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי וגו' (שמות כט, טו ועוד), אם כן כל המקבל עול תורה ועול מצוות הוא אשר יש לו אלוקים, וכן להיפך, בפורק מעליו על תורה ועול מצוות. אלא שאמר במעלות

5 הרב מנחם מנדל כשר, ירושלים תשל"ב, עמ' קפז-קפט, ועמ' קצג.

6 הרב אהרן יהושע פסין, מעלות רבקה על התורה, ירושלים תשע"א, עמ' רעט-רפ,

7 להסבר נוסף ראה: הרב יששכר שלמה טייכטל, אם הבנים שמחה, פרק שלישי סעיף כט, מהדורת מכון פרי הארץ, ירושלים תשמ"ג, עמ' קפד-קפז. הנ"ל, משנה שכיר מועדים, ירושלים תשע"א, ח"ב, מגילת איכה, עמ' 462-464.

8 הרב פנחס הורוביץ, ספר הפלאה, כתובות קיא, א, עמ' תשפב ד"ה [שם] בגמרא, שכל הדר בארץ ישראל.

ארץ ישראל, דכל הדר בו, אפילו במצוה זו לבד כבר דומה למי שיש לו אלו-ה, כדכתיב: 'לְתֵת לָכֶם' וגו'; וכל הדר בחוץ לארץ, אפילו מקבל עליו עול תורה ועול מצוות, ובאמת יש לו אלו-ה, מכל מקום כיון שדר בחוץ לארץ הוא דומה כמי שאין לו אלו-ה. והטעם בזה נראה, מפני שארץ ישראל כתיב בה 'אֶרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹקֶיךָ דָּרַשׁ אֹתָהּ', ונאמר במקום המקדש 'וְזֶה טַעַר הַשְּׂמִימִים', שכל הארצות ניתנו תחת מזלות, כדכתיב: 'אֲשֶׁר חָלַק ה' אֱלֹקֶיךָ אֹתָם לְכָל הָעַמִּים', והם מקבלים מה' יתברך ומשפיעים, אם כן הם ניוונים על ידי שליח כמו שיבואר לקמן, אבל ארץ ישראל מושפעת מה' יתברך בכבודו ובעצמו. והוא שאמר שלמה בתפילתו: 'וְהִתְפַּלְלוּ דְרָךְ אֶרְצָם' (דברי הימים ב ו, לא).

מהדברים הנ"ל הסיק הרב שמואל מוהליבר⁹: "לעולם ידור אדם בארץ ישראל בעיר שרובה גוים" - רוצה לומר, אף שעל ידי זה פורק ממנו עול תורה ומצוות; "ואל ידור בחו"ל בעיר שרובה ישראל" - רוצה לומר, אף שעל ידי זה ישמור התורה והמצוות בשלימות. וכן הביא את דברי הילקוט שמעוני הנ"ל: "הלואי יהוון בני עמי בארץ ישראל אע"פ שמתמאין אותה", נמצא שנשתוו בעלי התלמוד עם בעלי המדרש. והוסף¹⁰: מאוד נפלאתי על כמה גדולי עמנו המופלגים בתורה וחסידות שהתנגדו לעיקר ישוב ארץ הקודש על ידי קניית שדות וכרמים ולהושיב עליהם אִכְרֵי יִשְׂרָאֵל, באומרם כי האִכְרֵים ובפרט הצעירים לימים אינם שומרי תורה. כי גם לו היו דבריהם כנים, הנה כבר כתבנו שהקב"ה רוצה יותר שישבו בניו בארצו אע"פ שלא ישמרו את התורה כראוי, ממה שישבו בחו"ל וישמרוה כראוי. ובפרט כי אפילו השונא היותר גדול ליישוב לא יאמר חלילה שבארץ הקודש נעשו גרועים ממה שהיו בחו"ל, ואדברה כולם ידו, שאף היותר גרועים שבאו לשם שבו מדרכם והטיבו מעשיהם מבתחילה; וגם אפילו אם היה אמת... שהם עדיין חוטאים ולא עזבו דרכם הרעה לגמרי, על כל פנים הלא הטיבו את אשר עשו בתרתי: א. שהמצוה הגדולה ישיבת ארץ ישראל בידם, ב. שגם בשמירת התורה והמצוות הוטבו הרבה¹¹.

9 תקפ"ד-תרנ"ח (1824-1898), נולד בהלובקי (פלך וילנה) נפטר בביאליסטוק. שימש כרב בפולין ובליטא. ראה עליו: גאולה בת יהודה, בערך מוהליבר שמואל, באנציקלופדיה של הציונות הדתית, ח"ג, ירושלים תשכ"ה, עמ' 338-365; ספר שמואל, בעריכת י"ל פישמן, ירושלים תרפ"ג; י' שלמון, הרב שמואל מוהליבר רבם של חובבי ציון, ציון נו (תשנ"א), עמ' 47-78.

10 שיבת ציון, ורשה תרנ"ב (1891), ח"א, עמ' 7-8.

11 בספר עיתורי תורה (לרב אהרן י' גרינברג, תל-אביב תשכ"ה, בראשית ח"ב, פרשת וישלח, עמ' 290) ובשרי המאה (לרב י"ל מימון, ח"ה, עמ' 162) מובא בשם הרב שמואל מוהליבר: על הפסוק "וַיֵּיָאֵר יַעֲקֹב מֵאֵד וַיֵּצֵר לוֹ" (בראשית לב, ח) - אמר יעקב: כל השנים הוא עשו יושב בארץ ישראל, תאמר שהוא אלי מכח ישיבת ארץ ישראל (בראשית רבה עו, ב). ולכאורה הדבר תמוה, יעקב שהעיד על עצמו "עם לבן גרתי ותרי"ג מצוות שמרתי" (רש"י), יפחד מפני עשו שבביל שקיים רק

המסקנה מדבריו: עדיפים יהודים היושבים בארץ ישראל ואינם מקיימים מצוות, על פני אלה היושבים בחו"ל ומקיימים אותן בשלמות. הדבר גם נראה לעיניי, כשנשווה בין יחסם של החוטאים לדת ולמסורת בהיותם בחוץ לארץ לבין יחסם אליה בארץ ישראל, נראה שאף היותר גרועים שבאו לארץ שבו מדרכם והטיבו מעשיהם מבתחילה.

הרב יוסף יפה שלזינגר¹² הביא את דבריו וחלק עליו. לדבריו, גם בעל ההפלאה יסכים שמי שדר בחו"ל ומקבל עליו עול תורה ומצוות כראוי עדיף ממי שדר בארץ ישראל ופורק עול תורה ומצוות. לדעתו כוונת בעל ההפלאה לומר שמי שדר בא"י משום מצות ישיבת הארץ, אפילו במקום שרובו גוים, ואפילו אינו מקיים את כל התורה, על כל פנים ידור שם ואל יעבור לחו"ל, אם גם שם לא יקיים את התורה. כך גם לדעתו כוונת הילקוט שמעוני: מאחר שבית ישראל מכעיסין את הקב"ה גם בחוץ לארץ, הלוואי שיהיו יושבים בארץ ישראל לשם מצוה זאת אף על פי שמטמאין אותה בכך שאינם מקיימים את המצוות התלויות בארץ, למרות שמקיימים את שאר המצוות¹³.

נראה שההסבר המסתבר יותר בכוונת דברי ההפלאה הוא כהבנת הרב שמואל מוהליבר. המשפט: "דכל הדר בו [=בארץ ישראל], אפילו במצוה זו לבד כבר דומה למי שיש לו אלו-ה", משמעותו "אפילו אין בידו לא תורה ולא מצוות" אלא מצוה זו בלבד, לכן נאמר "דומה כמי שיש לו אלו-ה", כי יש בידו מצוה זו בלבד. גם הטעם שהביא שבארץ ישראל ישנה השגחה ישירה - 'אַרְצָךְ אֶשְׁטֵר ה' אֶלְקֶיךָ דַּרְשׁ אֹתָהּ', ובשאר ארצות השגחה עקיפה - "ניתנו תחת המזלות", מוכיח כן, שהרי ההוכחה היא מקדושתה של הארץ ולא מהמעשים וקיום המצוות של האנשים.

מצוה אחת, ישיבת ארץ ישראל? על כורחך אתה אומר, כי מצוה זו של ישיבת ארץ ישראל, גם כשגוי, עשו ממש, מקיים אותה, יכולה להיות שקולה נגד כמה וכמה מצוות שצדיק תמים כמו יעקב מקיים אותן - ועל אחת כמה וכמה, שיש ישיבת יהודי בארץ ישראל, אפילו הוא מיקל ראשו במצוות אחרות, חביבה לפני המקום. ולא לחינם אמרו חכמינו אמר הקב"ה: הלוואי והיו בני עמי בארץ ישראל אע"פ שמטמאין אותה.

12 קונטרס ישוב ארץ ישראל, תרנ"ו [נדפס מחדש ברוקלין תשס"ג], אות סג עמ' פ. ראה עוד, ויואל משה, מאמר ישוב א"י סימן נד, עמ' רנד.

13 והוסיף (באות עט עמ' פג), לא אמר אף על פי שאין מקיימין המצוות, רק שמטמאין אותה, דהיינו העמים מטמאין אותה על ידי תקיפת היצר הרע, אבל זכות ארץ ישראל גורם שיעשו תשובה, על כן אמר הקב"ה הלוואי שיהיו בני עמי בארץ ישראל.

3. נחשבים כשוגגים - הסבר בעל נחלה לישראל¹⁴

הילקוט שמעוני מדבר בסתם בני אדם שעלו לארץ לחסות פה בצל שדי, וגם אם במשך הזמן חטאו ועושים מעשים שאינם הגונים עוונותיהם נחשבים כשוגגים וכעשויים בלי דעת, כי עשו זאת בגלל הקשיים והייסורים שיש להם בארץ, ועליהם נאמר "הלואי יהיו פְּנֵי עַמִּי" וכו'; ובפרט שאינם עוזבים את הארץ ויוצאים לחו"ל, זו ראייה שאין מעשיהם כמעשה הרשעים על פי ראות עיניים גשמיות בעיני בני אדם. וזה שכתב החסד לאברהם¹⁵ שכל הדר בארץ ישראל נקרא צדיק, הגם שהוא אינו צדיק כפי הנראה לעיניים, כי אם לא היה צדיק הייתה הארץ מקיאתו. אבל מי שברח ממדינתו בגלל ממון או סכנת נפשות, ובא לארץ כרוצח הבורח לעיר מקלט - אם עלה כדי להיות סור מרע ועשה טוב, מה טוב, שהרי נאמר: "וְהִצִּילוּ הַעֲדָה אֶת הָרֹצֵחַ" (במדבר לה, כה); אבל כשמחשבתו ניכרת מתוך מעשיו, כשהוא מתנהג כרשע גמור, זולל וסובא וחומס עניים ודלים, ארץ ישראל תקיא אותו, ולאחר מותו לא יישאר בארץ. ומה שלא קאתה אותו הארץ בחייו ונקבר בה, דומה הוא לגויים והערבים שמתו ונקברו בארץ, ונאמר בפרקי דרבי אליעזר¹⁶ "כל הרשעים המתים בארץ ישראל נפשותם נשלכות בקלע [ב]חו"ל... ולעתיד לבוא הקב"ה אווזו בכנפות ארץ ישראל ומנער אותה מכל טומאה, כאדם שמנער את הבגד ומשליך כל מה שבתוכה... לחוץ". או הסיבה שהארץ אינה מקיאה אותו בגלל שהוא יתברך חפץ חסד, ומחכה הוא לו עד יום מותו אולי ישוב בתשובה. עכ"ד.

הסבר זה מצמצם את הנאמר בסעיפים הקודמים. מדובר באדם מאמין העולה לארץ, שנפל וחטא מסיבות שונות במהלך חייו בארץ, אבל מי שעולה כרשע גמור מלכתחילה עליו לא דיבר הילקוט שמעוני. אולם יהודים חוטאים החיים בארץ ואינם מקיימים מצוות, בין אם עלו מחו"ל או נולדו כאן, כיוון שאינם עוזבים את הארץ ויוצאים לחו"ל נחשבים כשוגגים, ועליהם נאמר דברי הילקוט שמעוני "הלואי יהיו פְּנֵי עַמִּי" שמתמאים אותה"; וכן דברי החסד לאברהם שנקרא צדיק, הגם שהוא אינו צדיק כפי הנראה לעיניים.

4. הלואי יבואו בני עמי לארץ - למרות שימצאו בה אנשים שטמאו את הארץ

האדמו"ר הרב ישראל מרוז'ין אמר כי לו התיישבו בני ישראל כחצי מיליון בארץ הקודש כי אז קרבו הגאולה. אמר על כך האדמו"ר ר' ישראל פרידמן מטשורטקוב¹⁷, השטן שידע

14 הרב ישראל הורוביץ, "נחלה לישראל", נדפס בירושלים תרמ"ב (ובשנת תשכ"ט), פרק לא, עמ' קמא. 15 מעיין ג נהר יב.

16 פרק לד; ילקוט שמעוני שמואל א רמז קלד.

17 ממכתב הגבאי של האדמו"ר ר' ישראל פרידמן מטשורטקוב, התקופה הגדולה, עמ' קפו. המכתב במלואו בנספח 4.

זאת הפיח בקרב היהודים שרחוקים מתורה ומצוות את חיבת ארץ ישראל, שיעלו לארץ, יעבדו את האדמה ויצליחו. היהודים החרדים בראותם זאת נמנעו מלעלות ולהתיישב בארץ. התוצאה הייתה שבמקום עלייה גדולה של יהודים חרדים שיעלו וביחד עם קדושת הארץ שפיעו על אלה שנתרחקו שיחזרו למוטב, נמנעו החרדים לעלות לארץ, וזהו הפירוש במדרש: 'בִּית יִשְׂרָאֵל יִשְׁבִּים עַל אֲדָמָתָם וַיִּטְמְאוּ אוֹתָהּ' - הלוואי יהיו בני עמי בארץ ישראל אע"פ שמתמאין אותה"; הלוואי יבואו בני עמי, למרות שימצאו בה אנשים שטמאו את הארץ אל ישגיו בזה ולא יראו [=יפחדו], כי הלא גם במדבר עלה ערב רב וימרו פעמים רבות, ולמרות זאת הביאם ה' אל דביר קודשו, כן נזכה אנחנו.

כך הסביר גם האדמו"ר ר' יעקב מהוסיאטין¹⁸, אלא שהוא אמר זאת בהסבר דברי הברייתא בסוף כתובות "לעולם ידור אדם בארץ ישראל בעיר שרובה גוים ואל ידור בחו"ל בעיר שרובה ישראל" וגו', שהובאו לעיל: חז"ל חזו מראש את פני הדור בעקבתא דמשיחא (סוטה פ"ט משנה טו), וגם חזו מראש שהבעל דבר ינצל את קלקולי הדור [היושב בארץ ישראל] ויעשה לו מהם נימוקים כדי לעכב בהם את קיבוץ הגלויות, וממילא גם את ביאת המשיח. חז"ל חזו מראש, כי הבעל דבר ירוץ עם נימוקיו אל שומרי תורה ומצוות ואל תלמידי חכמים שבחוץ לארץ [הוא מתגרה בתלמידי חכמים יותר מכולם (סוכה נב, א)] ויאמר להם: "אל יעלה על לבבכם לצאת מחוץ לארץ ולהתיישב בארץ ישראל, כי שם רבה ההפקרות ופורקי עול נשאו ראש ואסור להסתכל בהם כלל. ואם תאמרו וכי בפאריס, בניו ירוק, בשיקאגו וכו' אין הפקרות, אין פורקי עול? אינו דומה פלטרין של מלך לקיטון של הדיוט. פורק עול בארץ ישראל אין לך גרוע מזה. ואתם בשבתכם בחוץ לארץ והנכם עוסקים בתורה ומצוות ודבקים באמונה גדולה, אולי גדולה מעלתכם מזו של שומרי תורה ומצוות בארץ ישראל, כי אתם מקיימים "עוצם עיניו מראות ברע". ולכן הכריזו חז"ל: כל הדר בארץ ישראל, אפילו אין לו אלא מצוה זו, דומה כמי שיש לו אלוקה, וכל הדר בחוץ לארץ אפילו מקבל עליו עול תורה ומצוות דומה כמי שאין לו אלוקה. פרסום המאמרים האלה הוא תכסיס נגד יצר הרע, לשבר את נימוקיו.

5. אין להימנע מעשיית מצוה לפי שהחזיקו בה פושעי ישראל

כלפי הטענה לסכנה רוחנית בארץ כי יש חשש שמא יתקלקל בהתרחקות מן הדת, השיב הרב אליהו קלאצקין¹⁹: "מה שכופין לעלות לארץ ישראל, אפילו לנווה הרעה,

18 אהלי יעקב, ירושלים תשס"ו, 'אלול תשי"ג, עמ' תפו-תפח. הוא לא הזכיר את דברי דודו האדמו"ר ר' ישראל מטשורטקוב.

19 דבר הלכה, לובלין תרפ"א, סימן לח. הביאו הרב צבי יהודה קוק, לנתיבות ישראל, ירושלים תשכ"ז, ח"א, "הכל מעלין לארץ ישראל", עמ' 205. הנ"ל, שיחות הרב צבי יהודה - ארץ ישראל, ירושלים תשס"ה, עמ' 33, 57, 209.

ואפילו למקום שרובו גוים, הוא משום דלגבי מצות ישוב ארץ ישראל הוי הגרעיותא כמאן דליתא, וכמו שאמרו שהדר בחוץ לארץ כאילו עובד עבודה זרה, ושהדר בארץ ישראל גם כשאינו הגון בכל זאת דומה כמי שיש לו אלוה-ה. וכיוון דחיי נשמות אויר ארצה, יש תקוה שסופו לחזור למוטב, דאפילו שפחה כנענית שבארץ ישראל מובטח לה שהיא בת העולם הבא" (שם קיא, א)²⁰.

ביחס לטענה שאפיקורסים הם יותר גרועים מגויים, ועלולים לגרום ליותר קלקול, חידש "ממה שאמרו שכופין לעלות לארץ ישראל אפילו ממקום שרובו ישראל למקום שרובו גוים נשמע דהוא הדין למקום שרובו מומרין"²¹. והיו שהוסיפו²² שכוונת חז"ל "ואפילו בעיר שרובה נכרים" - "נכרים" פירושו גם כן שנתנכרו מעשיהם לאביהם שבשמים.

הרב קאלצקין הוסיף, אין להימנע ממצוה מחשש תוצאה רעה של קלקול רוחני, וההוכחה מחזקיהו המלך שנמנע מפריה ורביה כי ראה ברוח הקודש "דנפקאי מינאי בנין דלא מעלו", ואמר לו ישעיהו: לא תחיה לעולם הבא "מאי דמפקדת איבעי לך למיעבד!" (ברכות י, א). כך "אין לבטל מעשיית מצוה בשביל שמחליט בדעתו שעשיית מצוה תסובב תוצאות רעות, ומכל שכן שאין למנוע הרבים מלעשות מצוה בשביל טענה זו, וכאילו הייתה רשות להתחכם על מצוות ה' יתברך".

20 הוא פירט והרחיב עניין זה בספרו אבן פנה, לובלין תרס"ז, סימן כט, עמ' 98: לפי שקדושת המקום אשר "חיי נשמות אויר ארצה פעלה גם על אלה שעדיין לא באו לכלל מצוות ומעשים טובים להתקרב לאביהם שבשמים, וכמפורש בכתובים, שמתחילה לקחו להם נשים נכריות מעמי הארץ ויתערבו זרע הקדש בעמי הארצות (עזרא ט, י), וכן כתיב (נחמיה יג, כג-כד): 'רְאִיתִי אֶת הַיְהוּדִים הַשֵּׁיבוּ נָשִׁים אֲשֶׁר־דִּיּוֹת עֲמוֹנוֹת עִמָּנִיּוֹת מוֹאָבִיּוֹת... וְאִיָּם מִפְּרִים לְדָבָר יְהוּדִית', וסוף דבר שבו אל ה' בכל לבבם ונפשם (נחמיה ט, י) 'וַיִּבְדְּלוּ זֶרַע יִשְׂרָאֵל מִכָּל מִלְּכָל בְּנֵי נֶכֶר וַיַּעֲמְדוּ וַיִּתְּנוּ עַל חֲטָאֵתֵיהֶם וַיַּעֲזוּת אֲבֹתֵיהֶם, ובאים באלה ובשבועה ללכת בתורת האלקים'... וה' גער בשטן המשטין באמרו: 'הֲלוֹא זֶה אִדּוּ מִצָּל מִאֲשׁ' הַכְּלִין וְהַתְּבֹלְלוֹת, וטוב הצלתו וקיומו... מהשאירו באש יוקדת אשר יכחידו מן הארץ... ויש תקוה כי קדושת המקום תפעל עליהם לשוב לדרכי התורה והמצוה.

21 הרב קאלצקין הביא ראיה לדבריו: במסכת עירובין (סא, א - סב, א) נאמר שאם אחד הדיירים שבחצר הוא נוכרי או כותי או צדוקי אי אפשר לעשות עירוב חצרות, ויש שם כמה עצות מה לעשות אם גרים באותו בית. בגמרא מבואר (בדעת רבי אליעזר) שנוכרי חשוד על שפירות דמים ולכן ישראל יחיד לא ידור עם נוכרי, אך שני ישראלים דרים עמו בחצר אחת, וגזרו חכמים שהנוכרי יאסור עליהם את העירוב עד שישכיר להם רשותו, והוא לא יסכים, וזאת כדי למנוע מישראלים מלדור עם נוכרי, כדי שלא ילמדו ממעשיו. בתוספות (שם ד"ה הדר) מבואר שלמרות שצדוקי וכותי אינם חשודים על שפירות דמים, עיקר התקנה היא משום הנוכרי, שמא ילמד ממעשיו, ולא משום צדוקי וכותי (וכן נפסק בשו"ע או"ח סי' שפה). למדנו מכאן שאין שום איסור לגור עם צדוקי ביחד, ולא חייבים לגור במקום המשומר ביהדות.

22 הרב יעקב פרידמן מהוסיאטין, אהלי יעקב, י' אלול תשי"ב, עמ' תפד.

בספרו 'אבן פנה' הלשון חריפה יותר²³: "אין רשות ליחיד אפילו גדול הדור לבטל מעשיית מצוה, בשביל שמחליט בדעתו שעשיית המצוה תסובב תוצאות רעות; ומכל שכן שאין לו למנוע הרבים מלעשות מצוה בשביל טענה כזו, וכאילו הייתה רשות להתחכם על מצוות ה' יתברך... [וכן] אין למנוע מעשיית מצוה לפי שהחזיקו בה פושעי ישראל, כעין מה שנאמר: "כל מצוה שהחזיקו בה הכותים הרבה מדקדקין בה יותר מישראל" (חולין ד, א)... וחלילה להימנע מהמצוה'.

6. הוכחה מעבד שברח

במשנה במסכת כתובות (קי, ב) נאמר: "הכל מעלין לארץ ישראל ואין הכל מוציאין". הגמרא למדה שהמילה "הכל" באה לרבות עבדים - עבד שאמר לעלות לארץ ישראל כופין את רבו לעלות עמו או ימכור אותו למי שעלהו לשם; "ואין הכל מוציאין" - לרבות עבד שברח מחוץ לארץ לארץ אין מחזירין לו לעבדות ואומר לרבו שיכתוב לו גט שחרור (רמב"ם הלכות עבדים פ"ח ט-י). לדעת רש"י מדובר בעבד עברי ולדעת הרמב"ם, הר"ן והטור (יו"ד סי' רסז בסופו) מדובר בעבד כנעני. וכתבו הרמב"ם והטור שדין זה נוהג "בכל זמן, אפילו בזמן הזה שהארץ ביד גוים" וכן פסק השו"ע (יורה דעה סי' רסז סעיף פד).

והנה העבד שברח לארץ ישראל כנראה שלא ברח מחמת חביבות ארץ ישראל אלא בגלל אדונו שעינה אותו בעבודות קשות, או בגלל שהוא שונא אותו. במיוחד לפי הראשונים הסוברים שמדובר בעבד כנעני שנאמר עליו: "עבדא בהפקירא ניחא ליה" (גיטין יג, א), "מרבה עבדים - מרבה גזל; "מרבה שפחות מרבה זימה"²⁴ (אבות פ"ב מ"ז) ועוד²⁵; ומן הסתם חוטא הוא גם בעבירות שבין אדם למקום, שהרי גנב וכן גזלן פסולים לעדות (שו"ע חו"מ הלכות עדות סימן לד, ז); "וחשוד אממונא חשוד אשבועתא" (בבא מציעא ו, ב), ולמרות זאת כופין את רבו שיעלה לארץ ואם ברח שיישאר בארץ; מוכח שכל אדם יכול לעלות לארץ, ואינו צריך להיות דווקא שומר תורה ומצוות.

23 סימן לט, עמ' 147.

24 גם על שפחה כנענית אמר רבי אבהו: "אפילו שפחה כנענית שבארץ ישראל מובטח לה שהיא בת העולם הבא" (כתובות קיא, א), ובמסכת הוריות (יג, א) אמר רבי אלעזר רבי צדוק שסתם שפחה פרוצה (רש"י: מופקרת) וגם אין לה קדושת ישראל.

25 "חמישה דברים צוה כנען את בניו: ... אהבו את הגזל ואהבו את הזימה, ושנאו את אדוניכם" (פסחים קיג, ב); רוב עבדים גאים (ירושלמי קידושין פ"ד הלכה יא); אין אמונה בעבדים (בבא מציעא פו, ב); ועוד.

ג. נימוקי הסוברים שאין לעלות

1. האדמו"ר מסאטמר הסביר²⁶, שכוונת הילקוט שמעוני "הלואי יהוון בני עמי בארץ ישראל אע"פ שמתמאין אותה", היא לחזק את עובדי ה' המפחדים שעבירותיהם ימנעו אותם מלרשת את הארץ: חז"ל אמרו על הפסוק "ולא תקיא הארץ אתכם" (ויקרא יח, כח) "ארץ ישראל אינה מקיימת עוברי עבירה" (מובא ברש"י ורמב"ן שם). ממילא אי אפשר לפרש את דברי הילקוט שמעוני שחשוב בעיני הקב"ה אדם רשע וכופר אם הוא בארץ ישראל. לכן יש להבין את המדרש על פי דברי הרמב"ן בסוף הקדמתו לספר דברים, שלא יאמר אדם "לא נוכל לרשת את הארץ" כי אין אדם שלא יחטא ומיד תהיה מידת הדין מתוחה כנגדו ונאבד, לכן הודיעם משה רבינו ע"ה כי הקב"ה רחמן מלא רחמים, כי הסליחה והמחילה ממנו יתברך סיוע ועזר לבני אדם בעבודתם, וכעניין שאמר הכתוב 'כִּי עִמָּךְ הַסְּלִיחָה לְמַעַן תִּנָּרְא' (תהלים קל, ד)". לכן, גם עובדי ה' מפחדים שיגיע להם איזה חטא, שהרי אין צדיק בארץ אשר לא יחטא, והם לא ראויים לרשת את הארץ, לפיכך ה' מפיססם: "הלואי יהוון בני עמי בארץ ישראל אע"פ שמתמאין אותה"²⁷. עכ"ד.

הקושי בדבריו הוא הפסוק ביחזקאל: 'בַּיַּת יִשְׂרָאֵל יִשְׁבִּים עַל אֲדָמָתָם וַיִּטְמְאוּ אוֹתָהּ בְּדַרְכָּם וּבַעֲלִילוֹתָם כְּטִמְאַת הַנְּדָה הַיְהוָה דְּרָכָם לְפָנָי' - הרי שמדובר על חטאים וטומאה בדרגה חמורה!

2. היו שהסבירו²⁸, שהילקוט שמעוני מדבר בישראל שגלו ונמכרו לעבדים, והוכרחו לחיות כגויים, ו"שִׁפְחָה ה' בְּצִיּוֹן מוֹעֵד וְשַׁבָּת" (איכה ב, ו), [לכן] התרצה ה' יתברך לסבול אותם אִתּוֹ כדי שישארו יהודים.

3. היו שהסבירו²⁹, כשאדם זה יחטא בארץ ישראל וגם יחטא בחו"ל, עדיף כלפי שמים שישאר בארץ ישראל, כי המאור שבה וזכות ישיבתה אולי יחזירוהו למוטב... אבל אם כשישאר כאן בארץ ישראל בוודאי יחטא ח"ו, ובחו"ל יש רובא דמינכר שינצל, בוודאי עדיף שיצא לחו"ל.

26 ויואל משה, מאמר שלש השבועות, סי' קג-קד.

27 וכן כתב הרב בנימין זילבר, מקור הלכה על הלכות שבת, בני ברק תשכ"א, ח"א, חליפת מכתבים, עמ' 176: "ובילקוט איכה סימן תתרלח... ואומר הלואי יהוון בני עמי, אע"פ שמקניטים אותי הדא הוא דכתיב: 'מִי יִתְּנֵי בְּמִדְבָּר מְלוֹן אֲרָחִים' וכו', וכמובן שאין הכוונה על הרשעים והמורדים, והרוצה להבין יבין".

28 הרב יוסף ליברמן, שו"ת משנת יוסף, ח"ח, סי' קכג.

29 הרב פנחס זביחי, שו"ת עטרת פז, ירושלים תש"ן, ח"א, או"ח סי' יא, עמ' רמו.

4. יש מי שכתב³⁰ שנראה שהכלל בזה הוא: א. אם יוכל לדור בארץ ישראל ויוכל לשמור שם תורה ומצוות - ידור בארץ ישראל. ב. ואם בארץ ישראל לא יוכל לשמור תורה ומצוות או שיש חשש לזה, ובחול"ל יוכל לשמור תורה ומצוות בלי חשש - ידור בחול"ל. ג. ואם גם בארץ ישראל וגם בחול"ל לא יוכל לשמור תורה ומצוות - ידור בחול"ל וישב בדד בביתו. ואם אי אפשר לו לעשות כן, ידור במדבר כמו שכתב הרמב"ם בהלכות דעות (ריש פ"ו); זאת מפני שבחול"ל חומרת החטא היא פחות חמורה וזה עדיף טפ"י³¹. וכוונת הילקוט שמעוני במצב שאם יהיו בחול"ל יעשו יותר חטאים.

ד. פסק ההלכה של הרב צבי פסח פרנק

שלמה זלמן שרגאי, איש תורה וספר, חסיד רוז'ין ומראשי המזרחי, היה ראש מחלקת העלייה בסוכנות ארבע עשרה שנה, בין השנים תשי"ד-תשכ"ח (-1968). הוא הכין תוכנית לעלייה גדולה מארצות צפון אפריקה: מרוקו, טוניס ואלג'יר, שהיו אז בחסות צרפתית והיו בהם יהודים רבים. כהכנה ערך סיור מקדים בארצות הללו יחד עם ברוך דובדבני, והתברר לו שקרוב לחצי מיליון יהודים רוצים לעלות. היו אנשים בארץ שהתנגדו לעלייה המונית מצפון אפריקה, מחשש שהמדינה הצעירה לא תעמוד מבחינה כלכלית בקליטת מספר כה גדול של אנשים שחלקם זקנים וחולים, מה עוד שהעולים בגיל העבודה רובם חסרי מקצוע ובעלי רקע סוציאלי נמוך. היו גם שהתנגדו מטעמים עקרוניים (ראה להלן). גם ביהדות החרדית הסתייגו מעלייה זו, בעקבות השפעה רוחנית שלילית על העולים ונטישת אורח החיים הדתי (בעיקר על ידי הצעירים וגם אצל חלק מהמבוגרים). החרדים טענו שאין להעלות יהודים דתיים ומסורתיים מחול"ל לארץ, כי ישנם סכנות רוחניות בארץ ויש חשש שיתקלקלו; הם דרשו להפסיק לאלתר את העלאת יהודי צפון אפריקה. כשהצטרפו אליהם גם אנשים מתנועת המזרחי פנה שרגאי לרב צבי פסח פרנק רבה של ירושלים בשאלה מה לעשות. הרב פרנק פסק לו בהסתמך על דברי הילקוט שמעוני שימשיך לעלות אותם³². להלן תיעוד השיחה על ידי שרגאי במכתב שכתב לרב שלמה אבינר:

30 הרב אברהם דורי, שו"ת אדרת תפארת, ירושלים תשנ"ג, ח"א, סי' לט.

31 במחילה לא הבנתי, מה יעשו בניו ובנותיו שחוטאים ואינם מקיימים תורה ומצוות, יתבללו? וצ"ע.

32 ראה שיחות הרב צבי יהודה - ארץ ישראל, ירושלים תשס"ה, עמ' 34, 58, 74, 136, 210.

ב"ה ט' מר חשון התשמ"ד

השיחה עם מרן הרב ר' הירש פסח פרנק - כדלקמן:

באותה התקופה הייתי ראש מחלקת העלייה של הסוכנות, וזכיתי להעלות מאות אלפי יהודים מצפון אפריקה (מרוקו, טוניס ואלג'יר). חלק גדול מהעולים נקלטו במקומות שתושביהם אינם שומרי תורה ומקיימי מצוות, ואף ממתנגדי חיי תורה ומצוה. אגודת ישראל וסתם יהודים דתיים נרתעו ונחרדו מההשפעה השלילית שהייתה, שרבים מן העולים, ביחוד הצעירים, הושפעו מהסביבה, או שהשפיעו עליהם, לפעמים אף בשלילת מהם אוכל כשר ואפשרויות של שמירת שבת, והם דרשו להפסיק העלאת יהודים מצפון אפריקה. אליהם הצטרפו חוגים אחרים מכל המפלגות (ללא יוצא מן הכלל), גם המפלגות הלא דתיות ובראשן מפא"י (פרט ליחידים כמו: ספיר, בן גוריון וגולדה מאיר)³³, ובעיתונות היו עשרות מאמרים נגד עלייה זו, וכל אחד וטעמו אתו. אני וחברי, כמו ברוך דובדבני ויהודה דומוניץ, שידענו את המצב במרוקו - ידענו שצפויה ממש סכנת חיים ליהודים ברוב המקומות האלו, ואף טמיעה מוחלטת על ידי העברה לדת האסלמית, מתוך רצון של הצלה, פיתוי, כפיה וכו', לכן המשכנו. חיזקה אותנו במעשינו זה הרבנות הראשית, אולם מבלי לגלות את דעתה ברבים. ביום אחד הופיע מאמר ב"הצפה" מאחד מאנשי הפועל המזרחי (אינני רוצה להזכיר את שמו) שגם כן הטיל ספק בצדקת עלייה זו³⁴. אמנם קיבלתי חיזוק רב מהרב י"י וינברג זצ"ל בעל "שרידי-אש" ויבדל לחיים הרב יוסף דב סולובייציק שליט"א (מכתבו של הרב וינברג פורסם ב"ספר שרגאי" ושל הרב דב סולובייציק טרם פרסמתי), אבל לא יכולתי עוד לעמוד ולעבוד מתוך שמחה באווירה שנוצרה בעיתונות נגדי (אף ב"המודיע"). נכנסתי לרב פרנק, כמרא דאתרא, לשאול את פיו, ושחתי לפניו על דאגתי ויסורי הגוף והנפש שלי. אחרי שהקשיב לי אמר: "תואיל לתת לי את הילקוט שמעוני" (שעמד בארון ממולו), פתח אותו והראה לי בדברי הילקוט על מגילת איכה ד"ה "זכור תזכור": "תני רבי חייא, משל למלך שהלך לחמת גרר ונטל בניו עמו, פעם אחת הקניטוהו ונשבע שאינו נוטלן, והיה נזכר להם ובוכה ואומר: הלואי יהוון בני עמי, אע"פ שמקניטים אותי. הדא הוא דכתיב: 'מי יתנני במדבר מלון אורחים', אמר הקב"ה הלואי יהוון

33 ראה עוד: ספר שרגאי, ירושלים תשמ"ב, ש' דניאל, "מסכת חייו של רבי שלמה-זלמן שרגאי", פרק שישי, עליית הצלה והצלת העלייה, עמ' 305-308, ובנספח 2. עלה לארץ מפולין בתרפ"ד (1924) נפטר בירושלים בתשנ"ה (1995) בגיל 96.

34 בספר שרגאי, עמ' 306 הזכיר רק את החוגים החרדים, וכאן גם אנשים מהפועל המזרחי.

בני עמי כמו שהיו במדבר שהיו מלינים עלי, ודכוותיה: 'בית ישראל יושבים על אדמתם ויטמאו אותה', אמר הקב"ה: ה'לוואי יהיו בני עמי בארץ ישראל אע"פ שמתמאין אותה"³⁵. והמשיך, "מה אתה מבקש ממני: שאחלוק על דעתו של רבי חייא, שאגיד לך לעשות ההיפך ממה שאומר רבי חייא, ממה שהקב"ה אומר? ובפרט שבהישארותם של היהודים במרוקו צפיות להם שתי סכנות, גם סכנת חיים וגם סכנת טמיעה. ואפילו אם יש רק ספק סכנה גם כן חובה להעלותם ולהצילם 'ובהדי כבשי דרחמנא למה לך'. אף זעקת ארץ ישראל לעליה אומרת לך - לך בכוחך זה, וד' יהיה אתך, ואל תשים לב למתנגדים השונים וטענותיהם. אל תענה ואל תיכנס בוויכוחים, עשה מה שבידך להעלות עוד ועוד יהודים, וזכותו של רבי חייא תעמוד לך וד' אתך להצילם"³⁶. עד כאן. בכבוד רב, ש"ז שרגאי

ניתן להבין את ההגיון של הרב צבי פסח פרנק שמותר וצריך לעלות יהודים שומרי מצוות למרות שייתכן ויתקלקלו. שלמה ז' שרגאי מספר³⁷ שבצפון אפריקה היו חצי מיליון יהודים. בתקופה של ארבע עשרה שנה, העלתה מחלקת העלייה בסוכנות **חצי מיליון** יהודים לארץ מארצות שונות. מתוכם עלו **שלוש מאות אלף** מיהודי צפון אפריקה. ומאתיים אלף היגרו לצרפת. ראוי לציין שאותם מאתיים אלף מיהודי מרוקו שהיגרו והתיישבו בצרפת היו בדרך כלל עירוניים בני המעמד הגבוה: בנקאים, רופאים, משכילים, סוחרים עשירים וכדומה. כשנבדוק מה קרה להם במשך השנים, מתברר שרובם התבוללו - עזבו את הדת ואת היהדות לגמרי. לעומתם, שלוש מאות אלף היהודים שהגיעו לארץ ישראל, בני המעמד הפשוט: חקלאים כפריים ועמך בית

35 וכן בספר שרגאי עמ' 306.

36 אולם ראה הרב צבי פ' פרנק, בספר הר צבי על התורה (ירושלים תשנ"ו), במדבר פרשת מסעי, בהפטרה 'וַתָּבֹאוּ וַתִּטְמְאוּ אֶת אֶרְצֵי' (ירמיהו, ב, ז) [עמ' קכב], שהביא את דברי הגאון ר' יצחק בלאזר זצ"ל (הובא גם בספר לב אליהו, לרב אליהו לאפיאן, ח"ד, ויקרא פרשת אחרי מות, עמ' לח-לט) שאמר בקבלת פניו ביפו בעלותו לארץ, דלא יתכן מקרא זה כפשוטו, שהרי מקרא מלא הוא: 'וְלֹא תִקְיֵא הָאֶרֶץ אֶתְכֶם בְּטִמְאָכֶם אֹתָהּ' (ויקרא יח, כה) וכן נאמר: 'וְאַבְדֶתֶם מִיְהוָה מַעַל הָאֶרֶץ' (יהושע כג, טז), אלא הכוונה היא דהקב"ה מצטער, דהלוואי והיה יכול להיות דבר זה שישבו בניו בארץ ישראל ואפילו שמתמאין אותה. ויש להוסיף הבת קול של רבה בר חנה (בבא בתרא עד, א): "אוי לי שנשבעתי, ועכשיו שנשבעתי מי מפר לי"; וכן איתא בסנהדרין (מו, א): בשעה שאדם בצער שכינה מה לשון אומרת קלני מראשי. עכ"ד. וצ"ע. אך נראה שאין כאן סתירה, כבר כתב העורך בהקדמתו שחלק מהדברים נכתבו על ידי הרב פרנק בעצמו וחלק נרשם על ידי שומעי לקחו, ולא תמיד ירדו השומעים לעומק הדברים, ובאם ימצאו אי דיוקים יתלו הדברים במעתיקי השמועה או בעורכי הספר. בנוסף, בפירושו לתורה הדברים נאמרו בהסבר המדרש, ובמכתב נאמרו הדברים כפסק הלכה למעשה.

37 ספר שרגאי עמ' 308.

ישראל, נשארו יהודים למרות העליות והמורדות שעברו, וגם אלו שירדו בשמירת המצוות רבים מבניהם ונכדיהם התחזקו ביהדותם וחזרו בתשובה שלמה.

רבנו הרב צבי יהודה קוק הוסיף³⁸ שדברי הילקוט שמעוני הם מדרש אשר אפשר להתווכח בפירושו, אבל כאן [=אצל הרב פרנק] יש פסק הלכה ברור.

ה. הדרכות מעשיות של אחרונים נוספים

הנצי"ב מוולוז'ין - בימיו התחיל ראשית המפעל של יישוב ארץ ישראל, והחלה עלייה לארץ בהנהגת תנועת חובת ציון. הנצי"ב תמך בתנועה זו, ואף השתתף בהנהגתה. הוא נדרש להביע את דעתו בעניינים מעשיים הנוגעים ליישוב הארץ. השאלות שנידונו לעיל היו מעשיות גם בימיו, והוא התייחס אליהן. הוא הביא ראייה משיבת ציון בימי ראשית הבית שני. בימי עזרא התקבצו אליו "מכל סוגי בני האדם: גם גדולי תורה ויראי ה', וגם מאותם האנשים נושאי נשים נוכריות אשר היו מורגלים בחילול שבת ולא ידעו את התורה כלל". ומסקנתו: "כן עלינו להתעורר לקול רצון ה'... לעשות מה שבידנו מעט או הרבה, ובכל סוגי בני ישראל"³⁹. כלפי הטענה שרבים מהעולים פרקו מעליהם עול תורה, ולכן יש למנוע עליית אחרים מחשש שגם עליהם יעבור תהליך החילון, קבע⁴⁰: אם אנו מוצאים פורצי גדר בין המתיישבים, לא ארץ הקודש גרמה לזה, אלא ישיבת חו"ל. ומי שיטען שאינו עולה לארץ ישראל בגלל שהמקום יגרום לו להתרחק מעבודת ה', הרי הוא חוזר על טענת גולי בבל שנימקו את אי רצונם לחזור לארץ ישראל בטענה זו, באומרים: 'רְחַצְתִּי אֶת רַגְלֵי אֵיכָכָה אֶטְבְּנָם', ופירשו חז"ל: 'רְחַצְתִּי אֶת רַגְלֵי מְטִינּוֹפֹת עַל יְדֵי שְׂאוֹתוֹ הַמְקוּם מְשִׂיאֵי לַעֲבוּדָה זָרָה. ואף על פי כן הקב"ה התרעם עליהם (אגרת 22)". אלא המצוה במקומה ומחויב ליזהר, ומי שאינו נזהר הוא רשע ועונוני ישא, אבל אין אנו אחראין לזה, וכנגד זה יש לחשוב כמה יקרה מצוה תדירית יום ולילה בלי הפסק" (אגרת 28). והוסיף "ואנו אין לנו להתחכם הרבה"... ואם מכל מקום יש עובר על התורה, הלמענו תיעזב ארץ חס וחלילה?! וגם הישיבה שמה הוא מצוה" (אגרת 16).

38 שיחות הרב צבי יהודה - ארץ ישראל, עמ' 210.

39 ישיבת ציון, ורשה תרנ"ב (1891), ח"ב, עמ' 6. וכן כתב הרב יהונתן אליאשברג (שיבת ציון, ח"א, עמ' 25-26): רואים אנחנו, כי עזרא עלה מן הגולה עם עשרות אלפים איש, ורובם היו נושאי נשים נוכריות ודורכי גתות בשבת. יום הזכרון [=ראש השנה] לא ידעו וסוכות שכחו, והוא לא שם לבו לזה. והנה מי לנו גדול מעזרא שאילו לא נתנה תורה על ידי משה היתה ראויה להינתן על ידו, והוא עלה לבנות הארץ ובית אלקים עם אנשים כאלה, בבטחו בה' כי בבואם על אדמת הקדש ישובו אל ה' ותורתו; ועל כן אין לנו להיות צדיקים יותר מעזרא ובית דינו.

40 ארץ צבי, ירושלים תשמ"ט, הרב אהרן אייזנטל, אגרות הנציב, עמ' 90-148.

בספר **מוסד היסוד**⁴¹ מובאת בשם אחדים מוותיקי כולל אונגרין דעתו של הרב יוסף חיים זוננפלד: "רבים מאחינו שבחו"ל היו פונים להגר"ח זוננפלד בבקשת עצה על דבר ביאה לארץ, כמה מהם שאלו אם כדאי להתיישב בארץ ישראל, אחרי שומעם שיש בה חילול הדת. הגאון רבי חיים זוננפלד היה נוהג להשיב לשואליו אלה את התשובה הזאת: 'רבותינו הגר"א, הבעל שם טוב ובעל התניא והחתם סופר זצ"ל היו המעוררים הגדולים לקיבוץ גלויות וישוב ארץ הקודש'."

הרב יוסף דב סולוביצ'יק מבוססו אמר לפני למעלה משישים שנה⁴²: אל נשלה את עצמנו, אין אנו יכולים לתלות הרבה תקוות בגולה. ההתבוללות גוברת מיום ליום. מספר נישואי התערובת מתרבה בהתמדה. גם בחוגים כאלה, שעל פי השכל היו צריכים להיות מחוסנים כחומה בצורה מפני המגפה, כבר נמצאים נישואי תערובת. אמנם, יש קצת תורה בגולה, אולם ראשית, מספר לומדי התורה הוא באורח פרופורציונלי קטן ביותר, ושנית: אי אפשר לחזות מה יקרה לדורות הבאים. נמצאים אנו בסירה קטנה הנעה לאיטה בים סוער. אפילו בארץ ישראל שברובה אינה דתית, בטוח בה עתידן של תורה ויהדות מסורתית הרבה יותר מאן, בגולה.

פעם נשאל **הרב משה סולוביצ'יק** משוויץ (נכדו של ר' חיים)⁴³, אם ישנו יהודי שאינו שומר תורה ומצוות שמעוניין לעלות לארץ ישראל, אם להשתדל למנוע אותו מזה, מפני שבארץ ישראל ינשא ליהודיה, וכיוון שלא ישמרו טהרת המשפחה יעבור איסורי כרת דאורייתא, ואם יישאר בחו"ל ינשא לגויה, ולא יעבור אלא כרת מדברי קבלה? והשיב, שבלי ספק עדיף שיעלה לארץ ישראל אף אם אינו שומר תורה ומצוות, כי יש לקוות שילדיו שיהיו יהודים יחזרו לשמור תורה ומצוות, אבל אם יישאר בחו"ל ינשא לגויה תיפסק השלשלת ואין לו תקווה.

וכן כתב **הרב חיים דוד הלוי** כשנשאל על ידי יהודי חרדי בחו"ל הגר בסביבה שכולם דתיים האם יש לו לעלות לארץ⁴⁴:

אין אנכי מתעלם שיש בארצנו גם ירידה רוחנית מדאיגה, והשפעה חילונית באוירה הכללית, אך בגולה היא חמורה שבעתיים, ומסוכנת סכנה חמורה. כי אם חס וחלילה נכשל אדם בחינוך בניו בארץ ישראל, לכל היותר עוזבים הם דרך התורה, אך מעולם לא אפסה תקוה שיבוא יום וישבו חזרה הם או בניהם חזרה לדרך התורה. בה בשעה שהנכשל בחינוך בניו בחו"ל, הסכנה היא שהם

41 מוסד היסוד, תולדות ראשית הישוב בירושלים ע"י תלמידי הגר"א, ירושלים תשי"ח, עמ' 294, בתוספת לעמ' 67 הערה 34.

42 חמש דרשות, ירושלים תשל"ד, עמ' 23.

43 ספר והאיש משה (סולוביצ'יק), קרית ספר, תשס"א, עמ' קעג-קעד.

44 עשה לך רב, תל-אביב תשל"ו, ח"א, שאלה יח, עמ' סא.

אבודים לא לדת בלבד, אלא גם ליהדות כולה, כי סכנת נישואי התערובות חמורה היא ביותר, ו'רַבִּים חֲלָלִים הִפִּילָה, וְעַצְמִים פֶּל הֶרְגָה' (משלי ז, כו).

כשהרבי מבעלז, האדמו"ר ר' אהרן רוקח, עלה לארץ הוא בא אל הרב ר' שלום נתן רענן קוק, חתנו של הרא"ה קוק, ואמר לו: אתם ואנחנו היינו חלוקים לגבי הדרך איך להעלות את בני ישראל ארצה. אנחנו אמרנו שצריך קודם לחזקם בחוץ לארץ ביהדות ורק אחר-כך יוכלו לעלות לארץ כדי לבנותה בקדושה, ואתם אמרתם שיש להעלות מהר כל אחד אם רק אפשר בלי חשבון. אחרי השואה התברר לנו שאתם צדקתם אנחנו טעינו, ואנו מאד מצטערים על כך⁴⁵.

1. האם יהודי כופר שעולה מקיים מצווה?

נחלקו אחרוני זמנינו האם יהודי שאינו מאמין העולה לארץ מקיים מצווה? היו שכתבו⁴⁶ שאינו מקיים מצווה, כי אם אינו מאמין בַּמִּצְוָה לא שייכת אצלו מִצְוָה זו. לעומתם כתב הרב צבי יהודה קוק כי כל יהודי גם כופר מקיים מצווה מן התורה ביישוב הארץ, ולא חשוב שהוא אינו יודע שהיא מצווה⁴⁷. הוא הביא ראיה מדברי הילקוט שמעוני⁴⁸: 'אמר הקב"ה: הלואי יהוון בְּנֵי עַמִּי בארץ ישראל אע"פ שמקניטים ואע"פ שמתמאים אותה', לפי שמציאות היותם של ישראל בארץ היא מצווה וקדושה בעצמה, ואינה נפסדת במה שמקניטים ומטמאים אותה. אמנם כשמקניטים ומטמאים את הארץ - גורמים עיכובים וסיבוכים בגילוי שכינתו בפועל, כי בארץ ישראל ישנה השגחה ישירה על ידי הקב"ה והוא נקרא "אלוקי הארץ" (רמב"ן ויקרא יח, כה). אך מכל מקום עיכובים אלה אינם מבטלים את עצם המצווה והקדושה של ארץ ישראל. נראה להוסיף לדבריו: הילקוט שמעוני הביא את הפסוק 'בֵּית יִשְׂרָאֵל יִשְׁבִּים עַל

45 שיחות הרב צבי יהודה - ארץ ישראל, עמ' 58, 131, 217, 244. בעמ' 217 נאמר: שעוד כמה גדולים חזרו בהם. סיפור זה מובא גם בספר אמרי שפר, ירושלים תשס"ח, שמועות מוצאי שבת מהרב אברהם אלקנה שפירא, ואתחנן תשס"ג, דף רצ. באמרי שפר מסופר שהרב נתן רענן הוא זה שבא אל הרב'ה מבעלז לומר לו שלום עליכם כשהתגורר בירושלים. והאדמו"ר מבעלז אמר לו: "לא ידענו מה המצב כאן, השוור [=הרב קוק] צדק ואנחנו טעינו!"

46 ויואל משה, מאמר שלש השבועות, ס' קג-קד; הרב יוסף ליברמן, שו"ת משנת יוסף, ח"ח ס" קכג; הנ"ל, זכרון יעקב (לרב שמואל ג' מרל), ח"ד, גייטסהד, תשס"ט, ס' מא, עמ' רב; וראה שם בעמ' רכט.

47 שיחות הרב צבי יהודה, ארץ ישראל, ירושלים תשס"ה, עמ' 129. ראוי לציין שבמאמר ב'הפוסק' (מובא בהערה הבאה) לא נאמר "כופר", אלא שמקיימים מצווה זו בלי כוונה או "קלקולים, עוונות ופשעים". וצ"ב.

48 'הפוסק', ניסן תשי"א, סימן תתקפז; הובא לנתיבות ישראל, בית-אל תשס"ג, ח"ב, עמ' תקיח. ראה עוד, נחלת יעקב, ח"א, עמ' 341.

אֲדַמְתֶּם וְיִטְמְאוּ אוֹתָהּ' (יחזקאל לו, יז), ולמד ממנו: "אמר הקב"ה: הלוואי יהיו בְּנֵי עַמִּי בֶּאֱרֶץ יִשְׂרָאֵל אַע"פ שְׁמִטְמִינִין אוֹתָהּ". בפסוק שלאחריו נאמר: 'וְאֶשְׁפֹּף חֲמָתִי עֲלֵיהֶם עַל הַדָּם אֲשֶׁר שָׁפְכוּ עַל הָאָרֶץ וּבְגִלּוֹלֵיהֶם טִמְאוּהָ'. כלומר שעבדו עבודה זרה. על העובד עבודה זרה נאמר "כל המודה בעבודה זרה כופר בכל התורה כולה" (רמב"ם הלכות ע"ז פ"ב ה"ד), ולמרות זאת אומר הילקוט שמעוני "הלוואי יהיו בְּנֵי עַמִּי בֶּאֱרֶץ יִשְׂרָאֵל אַע"פ שְׁמִטְמִינִין אוֹתָהּ". מוכח שגם כופר העולה ודר בארץ רצוי הוא בעיני ה'.

סיכום ומסקנות

בהסבר דברי הילקוט שמעוני מצאנו שתי שיטות עיקריות. הראשונה - גם אנשים שרחוקים מתורה ומצוות צריכים לעלות ולהתיישב בארץ, וגם אם ישנן סכנות רוחניות בארץ ויש חשש שיתקלקלו צריך להעלותם. השנייה - אין להעלות לארץ אנשים שאינם מקיימים מצוות או שיש חשש שיתקלקלו בה. לדעת השיטה הראשונה, גם אנשים הרחוקים מתורה ומצוות צריכים לעלות ולהתיישב בארץ ישראל, מכיוון שבחול"הם וילדיהם יתבוללו ויאבדו לעולמים, ובארץ ישראל יש תקווה וסיכוי שישמרו על הזהות היהודית ובניהם יחזרו ויקיימו מצוות (התקופה הגדולה, מעלות רבקה). לדעת הרב שמואל מוהליבר, הקב"ה רוצה יותר שישבו בניו בארצו אַע"פ שלא ישמרו את התורה כראוי, ממה שישבו בחוץ לארץ וישמרוה כראוי, וזו כוונת הילקוט.

לדעת בעל נחלה לישראל, על רשע גמור לא דיבר הילקוט שמעוני, אלא על אדם מאמין שעלה לארץ ונפל וחטא מסיבות שונות במהלך חייו בארץ. לכן מי שגר בארץ, נשאר בה ואינו יוצא לחול"ה - למרות שהוא חוטא נחשב כשוגג, ועליו נאמר "הלוואי יהיו בְּנֵי עַמִּי אַע"פ שְׁמִטְמִינִין אוֹתָהּ". לדעת האדמו"ר מטשורטקוב הדברים מכוונים ליהודים החרדים שנמנעים לעלות לארץ בגלל החלוצים החופשיים, אומרים להם: אל תשגיחו בזה, עלו למרות שתימצאו בה אנשים שְׁטְמִינִין אוֹתָהּ. לדעת הרב אליהו קלצקין מעלין ממקום שרובו ישראל למקום שרובו גוים, וגם למקום שרובו יהודים מומרים; ואין להימנע ממצוה מחשש שעשיית מצוה תסובב תוצאות רעות, ומכל שכן שאין למנוע את הרבים מלעשות מצוה בשביל טענה זו.

הנצי"ב דימה זאת לשיבת ציון בימי עזרא, שהתקבצו אליו כל סוגי בני אדם וגם נושאי נשים נוכריות ומחללי שבת. וכלפי הטענה שרבים מהעולים פרקו מעליהם עול תורה, ויש חשש לתהליך של חילון, לא ארץ הקודש גרמה לזה אלא ישיבת חוץ לארץ, ואין אנו אחראין לזה, ואין לנו להתחכם הרבה... וגם הישיבה בה היא מצוה. גם הרבי מבעלז הודה בדיעבד שכך נכון להורות.

לשיטה השנייה, מי שאינו שומר תורה ומצוות או כופר - אין ראוי שיגור בארץ. כוונת הילקוט היא לחזק את יראי ה' המפחדים לעלות שמא יחטאו (ויואל משה), או שמדובר בזמן החורבן שהמציאות היא שבוודאי יתבלבל כשיהיה בחו"ל (משנת יוסף). ויש מי שכתב שמדובר באדם שיחטא בארץ וגם יחטא בחוץ לארץ, לכן עדיף שישאר בארץ; אבל אם לא יחטא בחוץ לארץ עדיף שיצא לחוץ לארץ (שו"ת עטרת פז). ויש שכתבו שכוונת הילקוט לאדם שבחוץ לארץ יעשה יותר חטאים כאשר בארץ, אבל אם גם בארץ וגם בחוץ לארץ לא יקיים מצוות - ידור בחוץ לארץ, מפני שבחוץ לארץ חומרת החטא פחותה (שו"ת אדרת תפארת).

למעשה, הן הנצי"ב מוולוז'ין והן הרב שמואל מוהליבר הכריעו ופסקו לפני למעלה ממאה שנה, שגם יהודי שאינו שומר תורה ומצוות יעלה לארץ, ולא חששו שהעולים יפרקו מעליהם עול תורה או יתקלקלו בתהליכי חילון. זו הייתה גם דעתו של הרב הרב אליהו קלאצקין. כך פסק גם הרב צבי פסח פרנק הלכה למעשה לאחר הקמת המדינה לשלמה זלמן שרגאי, והורה לו להמשיך ולהעלות את יהודי צפון אפריקה לארץ למרות שחלקם נטשו את אורח החיים הדתי בעקבות העלייה לארץ.

נספחים

נספח 1 - דיוקים וביאורים בדברי הילקוט שמעוני

במדרש מובאים שלושה פסוקים: א. **'מִי יִתְנַנֵּי בַּמִּדְבָּר מְלֹן אֲרָחִים'** (ירמיהו ט, א). פסוק זה מזכיר את תלונות בני ישראל **במדבר סיני** שהיו 'מקניטים' את הקב"ה, "וַיִּנְסוּ אֹתִי זֶה עֶשֶׂר פְּעָמִים וְלֹא שָׁמְעוּ בְּקוֹלִי" (במדבר יד, כב), ולמרות זאת: "אמר הקב"ה, הלואי יהוון בְּנֵי עַמִּי כְמוֹ שֶׁהָיוּ בַּמִּדְבָּר שֶׁהָיוּ מְלִינִים עֲלַי"⁴⁹. ב. **'בֵּית יִשְׂרָאֵל יִשְׁבִּים עַל אֲדָמָתָם וַיִּטְמְאוּ אוֹתָהּ'** (יחזקאל לו, יז). פסוק זה נאמר **לאחר שגלו מארצם**⁵⁰. בפסוקים ביחזקאל (לו, יז-יט) נאמר: **'בֵּן אֲדָם בֵּית יִשְׂרָאֵל יִשְׁבִּים עַל אֲדָמָתָם'**⁵¹, וַיִּטְמְאוּ אוֹתָהּ בְּדַרְכָּם וּבַעֲלִילוֹתָם, כְּטַמְאָת הַנְּדָה הַיְתָה דַרְכָּם לְפָנַי. וְאֶשְׁפֹּךְ חַמְתִּי עֲלֵיהֶם עַל הַדָּם אֲשֶׁר שָׁפְכוּ עַל הָאָרֶץ, וּבְגִלוּיָהֶם טְמֵאוּהָ. וְאֶפְיֵץ אֹתָם בְּגוֹיִם, וַיָּזְרוּ בְּאַרְצוֹת, כְּדַרְכָּם וְכַעֲלִילוֹתָם שֶׁפִּטְטִים'. בתחילה, כשהיו 'יִשְׁבִּים עַל אֲדָמָתָם', חטאו וטמאו את הארץ כ'כְּטַמְאָת הַנְּדָה', ואף על פי כן היה הקב"ה סובל ומוחל להם, מפני

49 לשון 'מקניטים אותי' מכוונת לנאמר בכתוב "אַרְבָּעִים שָׁנָה אָקוּט בְּדוֹר וְאִמָּר עִם תַּעֲרֵי לִבְבִּי הֵם" (תהלים צה, י). "אָקוּט" מלשון אתקוטט (רד"ל).

50 יפה ענף, עץ יוסף, הרב יהונתן אלישברג, שיבת ציון, ורשה תרנ"ב, עורך אברהם יעקב סלוצקי, ח"א, עמ' 102.

51 אמנם נאמר "יִשְׁבִּים" בלשון הווה, אבל הכוונה כשהיו יושבים - בעבר (ר' יוסף קרא; ר' אליעזר מבלגנצ').

"שהמשילה הכתוב לנידה שבעלה מצפה ותאב לשוב אליה" (רש"י); אבל כשחטאו בעבודה זרה ושפיכות דמים - 'עַל הַדָּם אֲשֶׁר שָׁפְכוּ עַל הָאָרֶץ וּבְגִלּוּיָהֶם' - זאת אין הקב"ה יכול לסבול, שהרי "גלות באה לעולם על עבודה זרה, ועל גילוי עריות, ועל שפיכות דמים" (אבות פ"ה משנה יב), ולכן גירשתים. ג. "זָכוֹר תִּזְכָּר וְתִשָּׁחַץ עָלַי נְפִשִׁי" (איכה ג, כ). פסוק זה נאמר בזמן החורבן.

נספח 2 - ראיון שערכתי עם שלמה זלמן שרגאי בביתו בירושלים בתאריך יג חשוון תשל"ד

שלמה זלמן שרגאי היה ראש מחלקת העלייה בסוכנות ארבע עשרה שנה, בשנים תשי"ד-תשכ"ח (1954-1968). להלן דבריו:

בעליית יהדות מרוקו תונים ואלג'יר מצפון אפריקה לא היו מקומות קליטה לנוער הדתי. הקיבוץ הדתי ופועלי אגודת ישראל (פאג"י) יכלו לקלוט חלק קטן מאלו שבאו. הסוכנות הקימה 2-3 מקומות קליטה ששמרו שם שבת וכשרות, היה זה אחוז קטן. ביהדות הדתית קם רעש. מעלים יהודים ומתקלקלים כאן! האמת הייתה שיותר משדאגו ליהודים שיהיו נאמנים לתורה, הייתה התנגדות לעליית יהודי מרוקו⁵². חשבו שיותר טוב שיישארו במרוקו, מפני שחששו שהם יקלקלו את התוכן האירופאי המערבי של המדינה. אשמה זו שאני אומר היא מבוססת; יהודים דתיים התנגדו לעלייה זו כיוון שהעולים הביאו איתם מקרים סוציאליים קשים (זקנים, חולים, עיוורים ובעלי מום). לכן הטענה שיהודים הדתיים טענו נגדי, שיהודי מרוקו העולים מתקלקלים, הייתה נכונה, אבל התנגדו גם מסיבות נוספות. בעיתון "המודיע" נתפרסם מאמר, נאמר בו: שרגאי מביא את יהודי מרוקו לא בגלל שמעוניין בעולים יהודים, אלא להצדיק את משכורתו שמקבל מהסוכנות. כתבתי מכתב לר' איצ'ה לוי, והוא ענה לי: העורכים לא תמיד שואלים אותי, אלא כותבים מה שבלבם, וזאת הנך יכול ללמוד מעיתון "הצופה"...! ברעש הזה שקם, כתב משה קרונה מאמר בעיתון "הצופה", בו הוא עורר ספק אם נכון הדבר שמעלים את יהודי מרוקו, ופה בארץ ישראל הם מרצון או שלא מרצון נוטשים את החיים הדתיים (הזקנים לפעמים, והצעירים במיוחד). כשהגיעו הדברים לידי כך שבתנועה שלי, "המזרח", החלו לפקפק בדבר זה, ניגשתי להתייעץ עם הרב צבי פסח פרנק זצ"ל. הוא ענה לי: "הבא לי את ילקוט שמעוני" ופתח באיכה תתרחל על הפסוק "וַתֵּבְאוּ וַתִּטְמְאוּ אֶת אֶרְצֵי וַנְחַלְתִּי שְׂמֵתְם לְתוֹעֵבָה" (ירמיהו ב, ז). נאמר שם: אמר הקב"ה: הלוואי ותבואו לארץ, אף על פי שתטמאו אותה. והמשיך הרב פרנק ואמר: "מה רצונך שאני אחלוק על הנאמר כאן? בהדיה כבשא דרחמנא למה לך ברכות י, א), חזקיהו המלך גם הוא הטיל ספק בקשר ליוצאי חלציו בעתיד שלא ילכו

52 ראה עוד: ספר שרגאי, ירושלים תשמ"ב, פרק שישי, עליית הצלה והצלת העלייה, עמ' 306-308.

בדרך התורה, וחכמים לא הסכימו איתו... כמובן שתשובה זו חיזקה אותי ועודדה אותי להמשיך בעלייה. בהמשך הזמן עלו יותר מ-300,000 יהודים. נכון שחלק גדול נתקלקל, אולם, אמרתי לגדולי ישראל שפנו אלי, וביניהם הרב אהרון קוטלר זצ"ל שדיבר עמי על כך. אמרתי לו: "אם היהדות הדתית הייתה מוכנה למסור את כוחה ואת נפשה על ארץ ישראל דתית, הייתה בנקל יכולה לגייס כספים לקליטת היהודים במוסדות דתיים, במקום לבוא בטענה מדוע לא דתיים לא רוצים לשמור את הדת ומקלקלים את העולים הדתיים". לא הייתה תשובה בפיו על חוסר מסירות נפש של יהודים דתיים למען ארץ ישראל דתית. הרב קוטלר הציע שנקיים פגישה של מועצת גדולי התורה יחד עם הרבנות הראשית להכריע בשאלה זו. הרב ניסים אמר שהוא מוכן, והוא מוכן גם שהחלטת הרוב תחייב. אבל דרש, אם החלטת הרוב תהיה אחרת מדעת מועצת גדולי התורה, מועצת גדולי התורה תקבל את הכרעת הרוב. על זה ענה הרב קוטלר זצ"ל שתנאי זה הוא אינו מוכן לקבל, כי בשביל היהדות הדתית קובעת מועצת גדולי התורה בלבד. בפועל לא יצא מזה כלום.

נספח 3 - ביאור נוסף של ה"נחלה לישראל" - "עצת ה' היא תקום"

בספר "נחלה לישראל"⁵³ מבאר את הכוונה האלוקית, כיצד קורה שדווקא בזמן עלייה לארץ ישנה ירידה רוחנית. הוא מדייק מלשון המדרש "הלוואי שיהיו בני עמי אף על פי שהם מקניטים אותי", "הרי להדיא שכך מחשבתו יתברך, אף על פי שאין יכולים לקיים המצוות, ואף על פי שעושין עבירות, אפילו הכי יש לו געגועים גדולים עליהם...". הוא מסביר שכנגד עליית ישראל לארץ ישנם קטרוגים רבים. "אבל עצת ה' היא תקום ולעולם תעמוד, כי רצונו יתברך שגם בזמן הזה, טרם עת קץ גלותם, יבואו מחוץ לארץ וייתישבו בכאן. והמקטרג, משתיקין אותו בזה שאומרים לו שאותן באי בארץ לא ירגישו בקדושת ארץ ישראל, ויהיה התנהגות שלהם במצוות ועבירות כמו בחוץ לארץ. ובזה נסתם פיו ונתקיים מחשבתו יתברך בפועל על כל פנים במקצת, כמה שאמר הלוואי וכי. והנפקא מינה בזה, כי על ידי הדברים האלה יש מקום ללמוד זכות על כלל באי הארץ, הן בני חוץ לארץ הבאים להכא וכן בני ארץ ישראל הנולדים פה. אבל כל יחיד ויחיד בפרטי לעצמו אל יסמוך על דברינו הנ"ל, וכל מה שבכוך עשה ואל תאחר".

האדמו"ר מצאנז⁵⁴ הביא את דבריו בהתפעלות גדולה⁵⁵ וביאר את כוונתו: "כיוון

53 הרב ישראל זאב הורוביץ, 'נחלה לישראל', דרושים על זמני ומועדי השנה, ברוקלין תשע"א, ל"ג בעומר, עמ' קלו.

54 הרב יקותיאל יהודה הלברשטאם, ספר "שפע חיים", רעוא דרעוין, בראשית לך לך מאמר ז אות יב; ויצא מאמרו אותיות א-ב; ויצא מאמר ב אות ט.

55 "בכדי לגלות מאמר זה מוכרח שהיה גברא רבה ולמד תורה מן השמים, דלולא זאת אי אפשר לעמוד על עניין זה". "דברים אלו אינו יכול לומר אלא מי שהוא בעל רוח הקודש".

שהשטן מלך אדום חושש שבני ישראל יתעוררו לתשובה על ידי כוח קדושת הארץ, אשר האדמה שעליה קדושתה עצומה יותר משמים שעל חוץ לארץ כנודע⁵⁶... הוא בא בטענה שאין זה תכלית הנרצה מהם... אמנם מכיוון שרוב בכיות השכינה הקדושה עלו ונתקבלו, הסכים שיכנסו, אולם בתנאי שלא ירגישו את קדושת הארץ, וכוונתו לרעה, שעל ידי כך יפלו יותר, כי יוסיפו חטא על פשע בהיותם בארץ הקודש. ומכל מקום הסכים לכך עילת העילות אין סוף ברוך הוא וברוך שמו, כי גלוי וידוע לפניו שבסופו של דבר יתעוררו בני ישראל לתשובה כאשר יהיו בקרבת השכינה הקדושה, ואף שלא ירגישו בקדושתה".

נספח 4 - ביאור האדמו"ר מטשורטקוב

גם האדמו"ר ר' ישראל פרידמן מטשורטקוב מבאר על פי דרכו מדוע דווקא בעת העלייה לארץ התקבצו כאן עוברי עבירה. כך העלה את דבריו על הכתב הגבאי של הרב⁵⁷:

"...ועל המאמר שראה בספר ילקוט שמעוני איכה תתרחל - 'זְכוֹר תִּזְכֹּר' - בְּיַד יִשְׂרָאֵל יִשְׁבִּים עַל אֲדָמָתָם וְיִטְמְאוּ אוֹתָהּ", אמר הקב"ה: הלוואי יהיו בְּנֵי עַמִּי בֶּאֱרֶץ יִשְׂרָאֵל אֲעִיף עַל פִּי שְׂמַטְמָאִים אוֹתָהּ - השיב כבוד קדושת אדמו"ר צדיק יסוד עולם שליט"א בזו הלשון, מפי קדשו יקרא ואני כתבתי על שולחן קדשו בלי מגרעת ובלי יתרון חס ושלוש: שמעתי פעמים רבות מאבינו אבי מורי ורבי הקדוש זצ"ל [הרב ישראל מרוז'ין] כי לו התיישבו בני ישראל כחצי מיליון בארץ הקודש כי אז קירבו הגאולה. עד כאן לשונו הקדוש. והבעל דבר יודע מזה, והקדים הוא בקיבוץ קהל גדול ערטילאים מזיקי הדת, והפיח בקירבן חיבת הארץ ויעפילו לעלות שמה, עבדו את האדמה ויעשו פרי תבואה... אמנם חללו הקודש... והצליח מעשה שטן אשר על ידי זה נתבטלו החרדים מלעבוד בישוב ויסוגו אחור מאחוז בארץ 'לְעִבְדָּהּ וְלִשְׁמָרָהּ'. את כל זה צפו חכמינו ז"ל ברוח קודשם מה שיהיה באחרית הימים. ולא היה רוחם נוחה מזה, כי המה ידעו שאם מרבים העם החרדים לדבר ה' להתיישב בארץ בהצטרפם יחד עם קדושת הארץ תתגבר הקדושה, וערלי לב יהיו נכנעים וישובו מדרכם. וזה הבליטו באמרות קודשם, הלוואי יבואו בְּנֵי עַמִּי, כי ימצאו שמה אלה אשר טמאו את הארץ, אל ישיחו בזה ולא יראו, ועל זה יעמדו עדים כי הלא גם במדבר עלה ערב רב וימרו פעמים רבות, על כל זה רבו המקדישים ומטהרים, ויביאם ה' אל דביר קדשו, כן נזכה שיביאנו לארצנו ומלך המשיח בראשנו במהרה בימינו אמן סלה, והיה ה' למלך עלינו ועל כל העולם במהרה בימינו אמן סלה".

56 ממה שכתב בדרשות חתם סופר, ז באב תקפ"ז, ד"ה ואתחנן, דף שכד, ב.

57 התקופה הגדולה, עמ' קפו.